

R A P P O R T

OM

besök i kirkene i Ål og Torpo i Hallingdal og om montering av utstilling i Kommunehuset i Hemsedal 3/6 - 4/6-1970.

Besöket i Ål og Torpo kirker hadde to mål, delvis gjaldt det registrering og kontroll av ristninger på stavkirketiler, dels et kortfattet studium av maleriene fra siste halvdel av 1200-årene.

Ål kirke, Generelt.

I Ål kirke fra 1880 er det samlet en hel del veggtiler og annet materiale fra den revne stavkirke som lå et par hundre meter borte. Tilene var blitt benyttet i gulvet i den nye kirke og ble tatt ut under restaurering i 1950 årene. De tiler som hadde malingrester fra 1200-årene, ble stillet opp bak alteret og en kopi av taket i Oldsaksamlingen reist over koret. Det dreier seg om ca. 10 tiler i alt. De øvrige tiler, i et antall av omkring 50, ble reist i to etasjer i vesttårnet sammen med Andreaskors, masker fra søyletoppen og andre stavkirkedeler, slik at de utgjør et "stavkirkeuseum". Andreaskors er forøvrig plassert nede i kirken også.

Ristninger.

På tilene i tårnet ble det på nr.30 funnet en båt risset opp med en skarp gjenstand. Den ble fotografert, trukket opp med hvit vannfarge, fotografert på nytt og kalkert på gjennomsiktig kalkpapir.

På en tile uten nr. 1 en dobbelt tilevegg i tårnet, ble det funnet en løve som ble fotografert, trukket opp, fotografert på nytt og kalkert.

På andre tiler ble det funnet små rester av ristninger som ikke ble behandlet. Et par sirkler ble også registrert.

På tilene bak alteret ble det registrert enkelte ødelagte ristninger nederst på tilene med middelaldermalerier fra stavkirkens kor. Blant annet er der en ødelagt løve og en ødelagt figur oppr. bestående av fire hjerteformede figurer tvunnet i hverandre slik at spissen vender utad. De er trukket på frihånd.

(Plass for hjerteformede figurer:)

Grunnen til at ristningene ble funnet helt nede på tilene må skyldes at tilene er blitt kuttet muligens så mye som ca. 1 m. De fleste tilene i tårnet er belagt med sene maling- eller kalklag som delvis er skallet av. Andre ristninger kan skjule seg her.

Runer.

Nederst på et grindverk i tårnet ble det funnet en runeskrift som er blitt meddelt Aslak Liestøl.

Middelaldermaleriene.

Av de 10 tiler med malerirester bak alteret er to på nordsiden malt i 1700 årene og har intet med de øvrige å gjøre. De øvrige er stillet tett sammen til tross for at bare få av dem direkte hører sammen. I midten sees rester av en Majestasfremstilling på to tiler, og lengst mot syd tre samhörige tiler som har stått helt til venstre i

den ytterste D o m hvor Majestas har dannet midtpunkt. De øvrige malerirester er vanskelig plasserbare. Alle tilene har hørt til koret hvor de har dannet fortsettelse på veggene av takets malerier. Den ene vegg (syd- eller nord) har da hatt den store Majestastfremstilling med Dommen, og den andre en annen eller flere andre fremstillinger. Draperier har avsluttet maleriene nedad helt rundt. Et detaljstudium vil antakelig bringe mer klarhet i det ikonografiske innhold i veggens malerier.

Teknikken i disse malerier har vært den samme som i taket, d.v.s. limfarge på meget tynn kridering. Aller først har man inidlertid, slik som i taket, trukket opp de viktigste hovedlinjer med en spiss gjenstand. Der hvor fargene har falt av i store partier, kan man rekonstruere scenene ved hjelp av innrissingene.

Torpo Stavkirke

Generelt.

Stavkirkens skip står ca. 100 m sør for den nye kirke. I gulvet i sakristiet i nykirken ligger veggtiler fra koret og apsisen i stavkirken. Disse to ledd ble revet ved salget til Fortidsforeningen, fordi man manglet penger til å betale hele kirken. Kirken står derfor nå som en torso uten kor og apsis, og mangler dessuten svalgangen som ble tatt bort enda tidligere.

De to portalene i Stavkirken har lidt sterkt under påvirkning av vind og vær og burde beskyttes. Rester av korets portal sees i skipets østvegg.

Ristninger.

Allerede i 1955 registrerte jeg ristninger i stavkirken. De finnes i form av en stor båtstevn av tidlig middelaldertype under og vest for det vestligste vindu i sydveggen. Her er også en runeinnskrift, en sirkel og uklare ristningsstreker.

På innsiden av en av vaneene i korets sydportal, som nå står i østveggen, er en rekke dyrehoder. På søndre inngangssøyle finner vi et nett av forskjellige sirkel- og kjedemønstre.

Alle disse ristninger ble nå endelig korrigert og supplert og kjedemønstrene kalkert på nytt.

Maleriene.

Baldakinen i midtskipets østre del hviler på de seks østlige søyler og har en korsfestelsesvegg uten krusifiks mot øst. Bemalingen av denne vegg går ned på den tang som løper under Andreas-korsene mellom de fire østlige søyler, og har hatt en avslutning som nå er borte under tangen. Mot vest hviler taket på to miniatyrsøyler som står på to bjelker som forbinder de to nordre søylepar og har forbundet de to søndre. (men er her kuttet mot øst) og er formet etter søylene. De ubrutte profiler viser at de to bjelker er primært laget for det sted de nå står. Bjelkene hviler på fire knær som er naglet fast på de fire søyler (kneet på den sydøstlige søyle ble fjernet sammen med den del av bjelken). De to malte små søyler har derimot sørgelig forhugne kapiteler og baser, ^{noe} som ikke synes å være gjort opprinnelig. Inn i basene løp en tversovergående bjelke, som dannet lektoriegulvets avslutning mot vest. Innfellingen er brutal og neppe opprinnelig. Likeledes er de bemalte kapitelene felt inn i en øvre, profilert bjelke som danner paralleller til de to undre som er nevnt ovenfor. Takets bemalte kant er felt inn i skipets tenger.

Det har vært påstått at baldakinen som kanskje har dekket et lektorium, opprinnelig sto i koret. Den skal være flyttet alt i middelalderen (Hauglid 1969).

Det er lite som tyder på at dette er tilfelle, ettersom den østlige tang er kridert og bemalt.

Men noen tilfredsstillende forklaring på den brutale innpassing av de små søyler kan en ikke få uten ytterligere undersøkelser. Disse burde kombineres med undersøkelser av hele takets konstruksjon, slik at den opprinnelige plassering kunne indiskutabelt slås fast. Inn i denne undersøkelse måtte også gå den bemaling som finnes på skipets konstruksjon for å avgjøre om bemalingen kan være sekundær slik det er påstått (Hauglid 1969)

Montering av utstilling i Hemsedal kommunehus.

Den drivende kraft bak denne utstilling har vært tegner Trygve M. Davidsen, Oslo. Han har også tilskyndet til utgravning av stavkirketuften. Han har tegnet, montert og laget en modell av den stavkirke han selv har rekonstruert. Hemsedal er ennå ikke arkeologisk registrert. En har derfor få oldfunn fra dalen.

Det nye kommunehuset er en stor murbygning med bank etc. Der er en stor vestibule gjennom to etasjer med en bred trapp i midten.

Veggene i 1. etasje er av rød mursten, og mot en slik vegg er det vel 2 m lange og 40 cm brede monter plassert. Uheldigvis er det delt i to. Monteret var kledd med blålig klede. For at gjenstandene ikke skulle forsvinne mot det mørke tøy, ble det på museet laget plater som ble trukket med beige tøy.

Utstilt ble noen få våpen fra førhistorisk tid, og en del funn fra stavkirketuften og kirkens nøkkel foruten nyere tids gjenstander og alterbøker fra kirken. Det ble skrevet to samleetiketter. Plasttal viser fra gjenstandene til etikettene.

Det hele tar seg bra ut og vekker stor oppmerksomhet blant alle i bygden som besøker kommunehus og bank. Det er å håpe at utstillingen vil friste folk til å levere inn jordfunn som finnes på gårdene.

Likningssjef Arne Finset har sagt seg villig til å fungere som kontaktperson mellom bygden og museet. Utstillingen ble montert av stud.mag. art. Unni Braadland og Martin Blindheim.

./. Vedlagt en liste over utstilte gjenstander som er deponert i Hemsedal.

Oslo, 7. juli 1970

Martin Blindheim
Førstekonservator

Vedlegg